

رساله دوره دکتری جغرافیای سیاسی

تبیین تأثیر الگوی دوگانه مدیریت سیاسی فضا بر کارکرد

شهر تهران

کاظم ذوقی بارانی

استاد راهنما

دکتر زهرا احمدی پور

آبان ۱۳۹۲

محمد بن عبد الله

باسمه تعالی

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

دانشگاه علوم انسانی

بدینوسیله گواهی می شود آقای **کاظم ذوقی بارانی** در تاریخ ۱۳۹۲/۷/۱۶ از رساله دکتری ۲۰ واحدی خود با عنوان: **تبیین تأثیر الگوی دوگانه مدیریت سیاسی فضا بر کارکرد شهر تهران** دفاع کرده است. اعضای هیات داوران نسخه نهایی این رساله را از نظر فرم و محتوا بررسی کرده و پذیرش آنرا برای دریافت درجه دکتری تخصصی (Ph.D.) تأیید می نمایند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما (اصلی)	دکتر زهرا احمدی پور	دانشیار	
۲- استاد راهنما (دوم)	دکتر محمدرضا حافظ نیا	استاد	
۳- استاد مشاور (اول)	دکتر سید موسی پورموسوی	استادیار	
۴- استاد مشاور (دوم)			
۵- استاد ناظر (داخلی)	دکتر ابراهیم رومینا	استادیار	
۶- استاد ناظر (داخلی)	دکتر ابوالفضل مشکینی	استادیار	
۷- استاد ناظر (خارجی)	دکتر سید یحیی صفوی	استاد	
۸- استاد ناظر (خارجی)	دکتر یاشار ذکی	استادیار	
۹- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر ابوالفضل مشکینی	استادیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل رساله دکتری نگارنده در رشته جغرافیای سیاسی است که در سال ۱۳۹۲ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم دکتر زهرا احمدی پور، جناب آقای دکتر محمدرضا حافظ نیا و مشاوره جناب آقای دکتر سید موسی پورموسوی و از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب کاظم ذوقی بارانی دانشجوی رشته جغرافیای سیاسی مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی
تاریخ و امضا
۹۲/۸/۴

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده‌ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده‌ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب کاظم ذوقی بارانی دانشجوی رشته جغرافیای سیاسی ورودی سال تحصیلی ۱۳۸۷ مقطع دکتری دانشکده علوم انسانی متعهد می‌شوم کلیه نکات مندرج در آئین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین‌نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

نام و نام خانوادگی
تاریخ و امضا
۹۲/۱/۴

رساله دوره دکتری جغرافیای سیاسی

تبیین تأثیر الگوی دوگانه مدیریت سیاسی فضا بر کارکرد

شهر تهران

کاظم ذوقی بارانی

استاد راهنما

دکتر زهرا احمدی پور

استاد راهنمای دوم

دکتر محمدرضا حافظ نیا

استاد مشاور

دکتر سید موسی پورموسوی

آبان ۱۳۹۲

سپاس بی کران پروردگار یکتا را که هستی مان بخشید و به طریق
علم و دانش رهنمونمان شد و به همنشینی رهروان علم و دانش
مفتخرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت.

تقدیم به:

روح پاک پدرم که عالمانه به من آموخت تا چگونه در عرصه
زندگی، ایستادگی را تجربه نمایم. به مادرم، دریای بی کران
فداکاری و عشق که وجودش برایم همه مهر است.

تقدیر و تشکر

شکر شایان نثار ایزد منان که توفیق را رفیق راهم ساخت تا این پایان نامه را به پایان برسانم. سلام و دورد بر محمد(ص) و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم.

اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تامین می کند و سلامت امانت هایی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب "من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عز و جل":

از پدر و مادر عزیزم... این دو معلم بزرگووارم... که همواره بر کوتاهی و درشتی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت هایم گذشته اند و در تمام عرصه های زندگی یار و یاور بی چشم داشت برای من بوده اند؛ از استاد با کمالات و شایسته؛ سرکار خانم دکتر زهرا احمدی پور که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛ از استاد صبور و با تقوا، جناب آقای دکتر محمدرضا حافظ نیا، استاد محترم گروه، که زحمت راهنمایی دوم این رساله را در حالی متقبل شدند که بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه مطلوب نمی رسید؛ و از استاد فرزانه و دلسوز؛ جناب آقای دکتر سید موسی پورموسوی که زحمت مشاوره این رساله را متقبل شدند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم.

باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

چکیده

الگوی مدیریت سیاسی شهر، یکی از موضوعات کلیدی در رابطه با نحوه اداره شهرهاست. تجربیات جهانی نشانگر کاربرد الگوهای گوناگون اما برخوردار از تعریف، چارچوب نهادی و قانونی مشخص است. لاجرم ضرورت تحول در نظام مدیریت شهری و پیگیری رویکردهایی انعطاف پذیر، دموکراتیک و مشارکتی به امری اجتناب ناپذیر در عصر حاضر مبدل گشته است. در این پژوهش الگوهای مختلف مدیریت فضای شهری و سیر تطور آن در سه شهر توسعه یافته پاریس در فرانسه، لس آنجلس در ایالات متحده و استانبول در ترکیه بررسی شد. همچنین پس از تحلیل الگوهای کنونی، آسیب ها و نقائص این الگوها در رابطه با کارکرد شهر مورد ارزیابی قرار گرفته و به الگوی پیشنهادی در این رابطه دست یافتیم. در ایران با وجود سابقه یکصدساله تشکیل نهاد شهرداری، تاکنون در هیچ یک از متون قانونی، نامی از مدیریت فضای شهری برده نشده است.

در این راستا، این پژوهش در قالب روش توصیفی- تحلیلی ضمن تحلیل ابعاد مختلف مفهوم تفرق سیاسی بعنوان چالش بزرگ فراروی نظام های مدیریت فضای شهری، ماهیت این چالش در شهر تهران را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. در واقع هدف اصلی این پژوهش تبیین الگوهای دوگانه مدیریت سیاسی فضا بر کارکردهای شهر تهران و ارائه الگوی پیشنهادی نظام مدیریت فضای شهری بوده است. بنابراین، این پژوهش به پاسخدهی به سوال اصلی و اساسی که الگوهای دوگانه مدیریت سیاسی فضا چه تأثیری بر کارکرد شهر تهران دارند، پرداخته است.

پس از تطبیق الگوی پیشنهادی با نظام مدیریت فضای شهری در ایران و شهر تهران، آسیب ها و نقائص این الگوها در رابطه با کارکرد نظام مدیریت شهر تهران مورد ارزیابی قرار گرفت. بنظر می رسد وضعیت متشتت مدیریت سیاسی شهر تهران، زمینه ساز مشکلات و نارسایی های متعددی در کارکردهای سیاسی، اقتصادی، امنیتی و خدماتی آن شده است. این در حالیست که هرکدام از کارکردهای مذکور شهر تهران، هم در مقیاس محلی و هم در مقیاس ملی بازنمایی عملکردی و فضایی داشته و علاوه بر شهروندان تهرانی، رضایت یا عدم رضایت شهروندان کل کشور از عملکرد حکومت در سطح کلان کشور را بدنبال خواهد داشت.

کلمات کلیدی: مدیریت سیاسی شهر، شهرداری، مدیریت فضای شهری، تهران، شهروند.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات پژوهش	۱
۱-۱- مقدمه	۲
۲-۱- بیان مسئله	۴
۳-۱- پیشینه (مرور و نقد تحقیقات گذشته)	۸
۴-۱- سوال اصلی پژوهش	۱۳
۵-۱- سوالات فرعی پژوهش	۱۴
۶-۱- فرضیات پژوهش	۱۴
۷-۱- اهداف و کاربردهای پژوهش	۱۵
۸-۱- روش انجام پژوهش	۱۵
۹-۱- جنبه های نوآوری پژوهش	۱۶
۱۰-۱- مشکلات و موانع فراروی پژوهش	۱۶
۱۱-۱- الگوی مفهومی پژوهش	۱۷
فصل دوم: ادبیات و مباحث نظری تحقیق	۱۸
۱-۲- مقدمه	۱۹
۲-۲- رابطه عامل جغرافیایی و بازیگر سیاسی	۲۰
۳-۲- مفهوم مکان و فضای جغرافیایی	۲۱
۱-۳-۲- بعد ساختاری مکان و فضا	۲۴
۲-۳-۲- بعد کارکردی مکان و فضا	۲۵
۴-۲- تعریف شهر از منظر جغرافیای سیاسی	۲۶
۵-۲- نظام مدیریت فضای شهری	۲۸
۶-۲- انواع نگرش نظام مدیریت فضای شهری (دیدگاههای سنتی و مدرن)	۲۹
۷-۲- چالش های نظام مدیریت فضای شهری	۳۰
۸-۲- مشکلات مدیریت فضای شهری در کشورهای در حال توسعه	۳۱
۹-۲- توسعه پایدار و مدیریت فضای شهری	۳۳
۱۰-۲- الگوهای متداول توزیع قدرت سیاسی و فضایی	۳۵
۱-۱۰-۲- الگوی بسیط یا تک ساخت	۳۶
۲-۱۰-۲- الگوی فدرال	۳۹
۳-۱۰-۲- الگوی ناحیه ای	۴۳
۱۱-۲- مدیریت سیاسی شهر بمثابه نوعی حکومت محلی	۴۶
۱۲-۲- ساختار حکومت محلی	۴۷
۱۳-۲- حکومت محلی-شهری	۴۸
۱۴-۲- الگوهای رایج نظام مدیریت فضای شهری در جهان	۵۱

۵۹	۱۵-۲-مدل های نظام مدیریت فضای شهری در دیگر کشورها
۶۰	۱۶-۲-نظام مدیریت فضای شهری فرانسه
۶۰	۱-۱۶-۲-وضعیت تقسیمات کشوری و مدیریت سرزمین
۶۲	۲-۱۶-۲-جایگاه حکومت‌های محلی و مدیریت فضای شهری در قانون اساسی کشور
۶۳	۳-۱۶-۲-نظام مدیریت فضای شهری
۶۶	۴-۱۶-۲-ساختار نظام مدیریت فضای شهری
۶۸	۵-۱۶-۲-وظایف و اختیارات شهرداری و نهادهای محلی و منابع مالی آن
۷۰	۶-۱۶-۲-نظام مدیریت شهری پاریس
۷۲	۷-۱۶-۲-نحوه انتخاب و اختیارات شورا و شهردار پاریس
۷۶	۸-۱۶-۲-چالش های نظام مدیریت شهری فرانسه
۷۷	۱۷-۲-نظام مدیریت فضای شهری در ایالات متحده آمریکا
۷۷	۱-۱۷-۲-نظام سیاسی و مدیریت سرزمین
۷۹	۲-۱۷-۲-جایگاه حکومت های محلی و مدیریت فضای شهری در قانون اساسی کشور
۸۱	۳-۱۷-۲-نظام مدیریت فضای شهری در ایالات متحده
۸۲	۴-۱۷-۲-ساختار نظام مدیریت فضای شهری
۸۵	۵-۱۷-۲-وظایف و اختیارات شهرداری ها و نهادهای محلی
۸۶	۶-۱۷-۲-تأمین منابع مالی و درآمد شهرداری
۸۷	۷-۱۷-۲-کارکردهای نظام مدیریت شهری لس آنجلس
۸۹	۱۸-۲-نظام مدیریت شهری در ترکیه
۸۹	۱-۱۸-۲-وضعیت تقسیمات کشوری و مدیریت سرزمین
۹۰	۲-۱۸-۲-جایگاه حکومت های محلی و نظام مدیریت شهری در قانون اساسی کشور
۹۱	۳-۱۸-۲-نظام مدیریت فضای شهری و محلی و الگوی آن
۹۳	۴-۱۸-۲-ساختار نظام مدیریت فضای شهری و محلی
۹۶	۵-۱۸-۲-وظایف و اختیارات شهرداری ها و نهادهای محلی و منابع مالی آن
۹۸	۶-۱۸-۲-نظام مدیریت شهری استانبول
۱۰۰	۷-۱۸-۲-کارکردهای نظام مدیریت شهری استانبول
۱۰۲	۸-۱۸-۲-چالش های نظام مدیریت شهری در ترکیه
۱۰۳	۱۹-۲-الگوی بهینه نظام مدیریت فضای شهری
۱۰۷	فصل سوم: محیط شناسی موضوع تحقیق و روش شناسی تحقیق
۱۰۸	۱-۳-مقدمه
۱۱۰	۲-۳-الگوهای نظام مدیریت فضای شهری در ایران
۱۱۱	۱-۲-۳-الگوی مدیریت متمرکز یا سنتی
۱۱۳	۲-۲-۳-الگوی مدیریت مشارکتی
۱۱۵	۳-۲-۳-الگوی ترکیبی

۱۱۷	۳-۳-نظام مدیریت شهری تهران
۱۲۰	۳-۴-نحوه انتخاب و اختیارات شورا و شهردار تهران
۱۲۳	۳-۵-چالش های نظام شهری تهران
۱۲۳	۳-۵-۱-چالش های جمعیتی نظام شهری تهران
۱۲۵	۳-۵-۲-چالش های کالبدی- فضایی نظام شهری تهران
۱۲۸	۳-۵-۳-چالش های اقتصادی نظام شهری تهران
۱۳۲	۳-۶-روش شناسی تحقیق
۱۳۳	۳-۶-۱-متغیرهای پژوهش
۱۳۴	۳-۶-۲-جامعه آماری
۱۳۴	۳-۶-۳-واحد آماری
۱۳۴	۳-۶-۴-تعیین حجم نمونه و روش نمونه گیری
۱۳۵	۳-۶-۵-واحد تحلیل
۱۳۵	۳-۶-۶-روش نمونه گیری
۱۳۶	۳-۶-۷-ابزار گردآوری داده ها
۱۳۷	۳-۶-۸-قابلیت اعتبار و روایی پرسشنامه
۱۳۷	۳-۶-۸-۱-سنجش روایی
۱۳۷	۳-۶-۸-۲-سنجش اعتبار
۱۳۸	۳-۶-۹-روش تجزیه تحلیل آماری
۱۳۹	فصل چهارم: یافته های تحقیق
۱۴۰	۴-۱-مقدمه
۱۴۱	۴-۱-۱-دولت مرکزی: وزارت خانه ها، سازمان ها و عناصر هماهنگ کننده مرکزی
۱۴۱	۴-۱-۲-حکومت محلی: شورا-شهرداری
۱۴۲	۴-۲-یافته های کتابخانه ای: ساختار نظام مدیریت شهری تهران
۱۴۲	۴-۲-۱-سطح ملی
۱۴۳	۴-۲-۱-۱-وزارت کشور
۱۴۷	۴-۲-۱-۲-وزارت مسکن و شهرسازی
۱۴۸	۴-۲-۱-۳-شورای عالی شهرسازی و معماری ایران
۱۵۰	۴-۲-۱-۴-سازمان برنامه و بودجه
۱۵۱	۴-۲-۱-۵-سازمان امور اداری و استخدامی
۱۵۲	۴-۲-۱-۶-سازمان شهرداریهای کشور
۱۵۴	۴-۲-۲-سطح منطقه ای
۱۵۴	۴-۲-۲-۱-استانداری تهران
۱۵۵	۴-۲-۲-۲-سازمان مسکن و شهرسازی استان تهران
۱۵۶	۴-۲-۲-۳-شورای شهرسازی و کمیسیون ماده ۵ استان تهران

۱۵۶ ۴-۲-۲-۴- سایر عناصر
۱۵۷ ۴-۲-۳- سطح محلی
۱۵۸ ۴-۲-۳-۱- عناصر رسمی تصمیم گیری
۱۶۹ ۴-۲-۳-۲- عناصر غیر رسمی تصمیم گیری
۱۷۱ ۴-۳- نقش و جایگاه حکومت محلی (شهرداری) در نظام مدیریت شهری تهران
۱۷۱ ۴-۳-۱- قوانین و حقوق شهری
۱۷۳ ۴-۳-۲- تشکیلات سازمانی و نیروی انسانی
۱۷۴ ۴-۳-۳- امور اقتصادی و مالی
۱۷۷ ۴-۳-۴- کارکرد شهرداری تهران بعنوان متولی حکومت محلی
۱۸۲ ۴-۴- یافته های میدانی تحقیق
۱۸۲ ۴-۴-۱- جنسیت
۱۸۲ ۴-۴-۲- وضعیت تحصیلات
۱۸۳ ۴-۴-۳- چالش های اصلی در نظام مدیریت شهر تهران (وضعیت کنونی)
۱۹۵	فصل پنجم: تجزیه تحلیل، ارزیابی فرضیات و نتیجه گیری
۱۹۶ ۵-۱- مقدمه
۱۹۷ ۵-۲- ارزیابی و آزمون فرضیات
۱۹۷ ۵-۲-۱- فرضیه اول
۲۰۳ ۵-۲-۲- فرضیه دوم
۲۰۸ ۵-۲-۳- فرضیه سوم
۲۱۲ ۵-۳- تجزیه تحلیل، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات
۲۱۴ ۵-۳-۱- مدل پیشنهادی نظام مدیریت شهری تهران
۲۱۶ ۵-۳-۲- پیشنهادهای کاربردی و پژوهشی
۲۱۷	فهرست منابع
۲۲۷	فهرست ضمایم
۲۳۳	چکیده انگلیسی

فهرست جداول

- جدول (۱-۱): مرور تحقیقات گذشته ۸
- جدول (۱-۲): فلپرو قدرت در ساختار اداری فرانسه ۶۱
- جدول (۲-۲): کارکردهای نظام مدیریت فضای شهری در لس آنجلس ۸۸
- جدول (۳-۲): منابع درآمدهای مالی برای هزینه های سرمایه گذاری و جاری شهرداری ها ۹۸
- جدول (۴-۲): رئوس وظایف شهرداری استانبول بعنوان متولی نظام مدیریت فضای شهری ۱۰۱
- جدول (۵-۲): وظایف شهرداری بعنوان متولی نظام مدیریت فضای شهری ۱۰۵
- جدول (۱-۳): روند تقسیمات کشوری در سال های ۸۹-۱۳۷۰ ۱۰۹
- جدول (۲-۳): مقایسه جمعیت شهر شهر تهران با جمعیت کل کشور ۱۲۴
- جدول (۳-۳): مقایسه رشد سالانه جمعیت شهر تهران، استان تهران و کشور ۱۲۴
- جدول (۴-۳): حجم تجارت بین المللی کلان شهرهای منتخب در مقایسه با تهران ۱۳۰
- جدول (۵-۳): فهرست شهرهای جهانی بر اساس امتیاز ۱ تا ۱۲ از لحاظ جهانی بودن ۱۳۰
- جدول (۶-۳): تعیین حجم نمونه از جامعه آماری داده شده ۱۳۵
- جدول (۱-۴): طبقه بندی و تشریح وظایف وزارت کشور با نظام مدیریت شهری تهران ۱۴۶
- جدول (۲-۴): طبقه بندی و تشریح وظایف سازمان شهرداریها ۱۵۳
- جدول (۳-۴): طبقه بندی و شرح وظایف شورای اسلامی شهر تهران ۱۶۳
- جدول (۴-۴): عناصر رسمی نظام مدیریت شهری تهران در سطح محلی ۱۶۵
- جدول (۵-۴): فهرست مهمترین قوانین نظام مدیریت فضای شهری در ایران ۱۷۳
- جدول (۶-۴): طبقه بندی عملکردی وظایف شهرداری تهران ۱۷۸
- جدول (۷-۴): توزیع جنسیتی پاسخگویان ۱۸۲
- جدول (۸-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات ۱۸۳
- جدول (۹-۴): فقدان یا ضعف قوانین کارآمد ۱۸۳
- جدول (۱۰-۴): تعدد دستگاههای دخیل و عدم همسویی آنان ۱۸۴
- جدول (۱۱-۴): ضعف در ساختار الگوهای مدیریت شهری ۱۸۵
- جدول (۱۲-۴): تعارض عملکردی بین الگوهای مدیریت شهری ۱۸۶
- جدول (۱۳-۴): اثرگذاری الگوی دولت ملی بر کارکردهای شهر تهران ۱۸۷
- جدول (۱۴-۴): اثرگذاری حکومت محلی بر کارکردهای شهر تهران ۱۸۸
- جدول (۱۵-۴): تعارض عملکردی الگوهای مدیریتی دوگانه (مرکزی-محلی) در کارکردهای شهر تهران ۱۸۹
- جدول (۱۶-۴): هم تکمیلی عملکردی الگوهای مدیریتی دوگانه ۱۹۰
- جدول (۱۷-۴): سهم هر یک از الگوهای مدیریت شهری در کارکردها ۱۹۲

فهرست مدلها

- مدل (۱-۱): الگوی مفهومی پژوهش ۱۷
- مدل (۱-۲): ابعاد کارکردی و مقیاس فضایی عملکردی جغرافیای سیاسی شهر ۲۷
- مدل (۲-۲): توزیع فضایی قدرت اداری و اجرایی در الگوی بسیط ۳۹
- مدل (۳-۲): توزیع فضایی قدرت اداری و اجرایی در الگوی فدرال ۴۰
- مدل (۴-۲): توزیع فضایی قدرت اداری و اجرایی در الگوی دولت ناحیه ای ۴۵
- مدل (۵-۲): ساختار مدیریت سرزمین در فرانسه ۶۶
- مدل (۶-۲): وظایف شهردار بعنوان رئیس اجرایی حکومت محلی ۷۳
- مدل (۷-۲): وظایف شهردار بعنوان نماینده دولت مرکزی ۷۴
- مدل (۸-۲): کارکردهای نظام مدیریت شهری در فرانسه ۷۶
- مدل (۹-۲): کارکردهای نظام مدیریت شهری در ایالات متحده ۸۹
- مدل (۱۰-۲): کارکردهای نظام مدیریت فضای شهری در ترکیه ۱۰۲
- مدل (۱۱-۲): الگوی بهینه کارکردهای نظام مدیریت فضای شهری ۱۰۶
- مدل (۱-۴): نهادهای مرتبط دولت مرکزی با حکومت محلی در سطح ملی ۱۴۳
- مدل (۲-۴): ابزارهای اعمال نظارت و کنترل شهرداری توسط وزارت کشور ۱۴۶
- مدل (۳-۴): ابزارهای اعمال نظارت و کنترل شهرداری توسط وزارت راه و شهرسازی ۱۴۸
- مدل (۴-۴): ابزارهای اعمال نظارت و کنترل شهرداری توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ۱۴۹
- مدل (۵-۴): ابزارهای اعمال نظارت و کنترل شهرداری توسط سازمان برنامه و بودجه ۱۵۱
- مدل (۶-۴): ابزارهای اعمال نظارت و کنترل شهرداری توسط سازمان امور اداری و استخدامی ۱۵۱
- مدل (۷-۴): نهادهای مرتبط دولت مرکزی با حکومت محلی در سطح منطقه ای ۱۵۴
- مدل (۸-۴): نهادهای مرتبط دولت مرکزی با حکومت محلی در سطح محلی ۱۵۷
- مدل (۹-۴): اهم وظایف شورای اسلامی شهر تهران ۱۶۳
- مدل (۱۰-۴): اهم وظایف فرماندار شهر تهران ۱۶۵
- مدل (۱۱-۴): تعارض عملکردی عناصر رسمی دولت مرکزی با شهرداری تهران ۱۶۸
- مدل (۱۲-۴): وضعیت کنونی نظام مدیریت شهری در تهران ۱۹۴
- مدل (۱۳-۴): مدل پیشنهادی نظام مدیریت فضای شهری تهران ۲۱۵

فهرست نمودارها

- نمودار (۱-۲): منابع درآمد های مالی برای هزینه های سرمایه گذاری و جاری شهرداری ها ۷۰
- نمودار (۲-۲): سلسله مراتب مدیریتی شهر پاریس ۷۱
- نمودار (۱-۳): روند تقسیمات کشوری در سال های ۸۹-۱۳۷۰ ۱۰۹
- نمودار (۲-۳): روند افزایش جمعیت شهر تهران در هشتاد سال اخیر ۱۲۳

- نمودار(۱-۴): روابط سازمانی وزارت کشور و واحدهای تابعه آن با شورا- شهرداری شهر تهران..... ۱۳۱
- نمودار(۲-۴): توزیع جنسیتی پاسخگویان ۱۶۴
- نمودار(۳-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات ۱۶۴
- نمودار(۴-۴): فقدان یا ضعف قوانین کارآمد ۱۶۵
- نمودار(۵-۴): تعدد دستگاه‌های دخیل و عدم همسویی آنان ۱۶۶
- نمودار(۶-۴): ضعف در ساختار الگوهای مدیریت شهری ۱۶۷
- نمودار(۷-۴): تعارض عملکردی بین الگوهای مدیریت شهری ۱۶۷
- نمودار(۸-۴): تعارض عملکردی الگوهای دوگانه مدیریت سیاسی فضا در تهران..... ۱۹۳

فهرست نقشه ها

- نقشه(۱-۳): نقشه جغرافیای سیاسی ایران ۱۰۸
- نقشه(۱-۳): موقعیت جغرافیایی شهر تهران در تقسیمات سیاسی ایران ۱۱۸
- نقشه(۱-۳): مناطق ۲۲گانه شهر تهران ۱۱۹

فصل اول:

کلیات پژوهش

نظام های حکومتی برای اداره هرچه بهتر قلمرو خود، اغلب به بسط و تسری حاکمیت خویش در چهارچوب الگوهای مدیریت سیاسی فضا می پردازند، همچنین نوع حکومت، حدود اختیارات و روابط حکومت مرکزی با سایر سطوح حکومت نقش اساسی و کلیدی در شکل یابی نظام ارتباط بین عناصر نظام مدیریت سیاسی ایفا می کند. در هر حال هدف غایی و نهایی حکومتها، حفظ بقاء و تمامیت ارضی کشور و استمرار حاکمیت به بهترین نحو آن است (Bolman. ۲۰۰۳). با توجه به اینکه امروزه سرنوشت بشر بیش از پیش به توسعه و مدیریت فضای شهری و ساختارها و تصمیم گیری های سیاسی اثرگذار بر آنها بستگی پیدا کرده است، بررسی شهر بعنوان پدیده ای سیاسی و الگوهای مدیریت سیاسی آن، کمک شایان توجهی به روند اداره امور و کشورداری می کند.

شهرها نظام های اجتماعی- فضایی هستند که از ابعاد مختلف طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، و نهادی تشکیل شده اند. در این بین، بعد سیاسی و نهادی به دلیل داشتن قدرت و سازوکار کنترل دیگر ابعاد حیاتی شهر، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. به همین دلیل، مناسبات سیاسی و قدرت و تاثیر آن در توسعه فضایی شهر، همیشه مورد توجه جغرافیدانان بوده است.

در همین راستا، مسایل شهری در قالب انگاره های حاکم بر جغرافیای سیاسی نیز مورد توجه قرار گرفته است. جغرافیای سیاسی با رویکرد غالباً درون شهری، نقش رویکردها و تصمیم گیری های سیاسی را در پیدایش و حل مشکلات شهری عمدتاً در قالب مدیریت سیاسی شهر بررسی می کند. جغرافیای سیاسی شهر همچنین پدیده های سیاسی- فضایی شهر را در کانون مطالعات خود قرار داده و نقش فرایندهای سیاسی و تصمیمات ذی مدخلان اداره امور شهر را در هدایت، کنترل و شکل دهی فضا و سازمان فضایی شهر مورد توجه قرار می دهد.

با این توصیف بازیگران سیاسی همواره در راستای کسب قدرت سیاسی به شهر نظر ویژه دارند. از این رو مدیران شهری به عنوان بخشی از بازیگران سیاسی شهر، بدون آشنایی و یا توجه کافی به جغرافیای سیاسی شهر نمی توانند موجبات توسعه و اداره مطلوب شهر را فراهم نمایند (کمانرودی و دیگران، ۱۳۸۹: ۹-۴۴).

بنابراین در رویکردی که جغرافیای سیاسی به شهر دارد، شهر به مثابه یک پدیده جغرافیایی تعریف می شود، کار جغرافیدان سیاسی شناخت و کالبد شکافی بعد سیاسی این پدیده فضایی است. در این برداشت از شهر بر این نکته اساسی تاکید می شود که شهرها تبلوری از نوعی روابط قدرت برای مدیریت سیاسی فضای جغرافیایی می باشند. چنین فضاهایی (فضای شهری) چه در شهرهای باستانی و چه در شهرهای جدید همواره برخی از عناصر اصلی و تعیین کننده برای شکل گیری فضاها و دیگر روابط اجتماعی راتشکیل داده اند. در این رویکرد شهر نوعی حکومت تلقی می شود یعنی نوعی تنظیم قدرت برای مدیریت یک پهنه فضایی سیاسی (فکوهی ۱۳۸۵، ۲۹ - ۳۱).

از دیگر سو، این پدیده سیاسی حاصل نیروها و فرایندهای متمرکز کننده ثروت، قدرت، جمعیت و فعالیتهای انسانی و سپس بازتوزیع این تمرکز در محدوده فضایی - کالبدی پیرامون آن است. به همین دلیل است که تنوع و پیچیدگی درونی فوق العاده در هر دو وجه فضایی - کالبدی و عملکردی، خصلت ذاتی اینگونه مناطق به شمار می آید. تفرق و پیچیدگی ذاتی مذکور را می توان ریشه اصلی «مسئله مدیریت در این مناطق» دانست، یا بهتر بگوییم مسئله ای مشترک در تمام اینگونه مناطق (Bass. ۲۰۰۴).

چگونگی مواجهه نظری و عملی با این مسئله است که سبب شده، امروزه مناطق شهری نقشی دوگانه در جوامع مختلف ایفا کنند: موتور و عامل توسعه در برخی جوامع (کشورهای پیشرفته) و عامل ناکارآمدی فرایند توسعه و مصرف کننده منابع در جوامع در حال توسعه. از اینرو جان فریدمن پس از بررسی مناطق شهری جهان و بویژه نمونه های آسیایی آن، سه چالش عمده را استنتاج می کند:

ضرورت استقرار یک چارچوب نهادی و سیستم حکومتی کارآمد

پایداری در مدیریت تحولات شهری

برنامه ریزی مشارکتی (Friedman. ۱۹۹۲)

۱-۲- بیان مسأله

شهر بعنوان پدیده ای جغرافیایی-سیاسی، سیستمی باز است که ساختارهای این سیستم هر کدام دارای کارکردهای خاص خود است. این عملکردها و کارکردها در پیوستگی زمانی و مکانی در حال تغییر و تحول و همچنین در حال باز تولیداند. ولی بایستی توجه شود کل سیستم شهر چیزی فراتر از تمام اجزاء، ساختارها، کارکرد و عملکردهای آن است، یعنی اگر ساختارها و عملکردهای یک شهر از هم منفک و تجزیه شوند، پیوند دوباره آنها دیگر شمایل سیستم شهر را ندارد^۱.

به عبارت دیگر شهر سیستمی پویا است که عملکردها و ساختارهای آن، پیوسته با هم تعامل دارند؛ برای تنظیم این روابط و پایداری سیستم، هماهنگی و یکپارچگی در مدیریت آن ضروری است و ما نمی توانیم کارکردهای مختلف شهر را به مدیریت منفک و بدون ارتباط با هم بسپاریم و انتظار بهبود وضعیت داشته باشیم (Antonakis. ۲۰۰۲).

بنابراین بنا به میزان اهمیت و شدت تأثیرگذاری در کارکرد شهرها، دو نوع الگوی اولیه وجود دارد که عبارتند از: نخست الگوی دولت ملی (که این اقتدار اغلب در شهرها به دولت محلی تفویض می شود) و دوم الگوی حکومت محلی (که در آن بحث انتقال بخشی از اقتدار دولت ملی به حکومت محلی مطرح است).

الگوی نخست مبین رویکرد سنتی به مدیریت سیاسی فضا بوده و بیشتر به مناسبات حکومت مرکزی با دولت های محلی و نهادهای رسمی پرداخته و بر روابط عمودی (از بالا به پایین) بین نهادهای رسمی تأکید دارد. اما الگوی دوم یک فرم متفاوت از مدیریت

^۱ برای تعیین دقیق موضوع می توان به تئوری گشتالت در کتابهای سیستمها و مدیریت سیستمی مراجعه کرد.